

**КРЕМЕНЕЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ГУМАНІТАРНО-
ПЕДАГОГІЧНОЇ АКАДЕМІЇ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Ільєнко М.М., Савелюк Н.М.

**Зоопсихологія
з елементами порівняльної
психології**

Навчальний посібник

Київ 2017

ББК 88.2
I 45

Копіювання, сканування, запис на електронні носії і тому подібне, будь-якої частини посібника без дозволу видавництва заборонено.

Рецензенти:

Вірна Ж.П., докт. психол. наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Серебряков В.В., докт. біол. наук, професор, зав. кафедри зоології біологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ільєнко М.М., Савелюк Н.М.

I 45 Зоопсихологія з елементами порівняльної психології :
Навчальний посібник. – К.: Видавництво Ліра-К, 2017. – 208 с.

ISBN 978-617-7320-41-7

У посібнику розглянуті основні види поведінки та особливості психіки представників безхребетних і хребетних тварин, насамперед птахів та ссавців (серед останніх – приматів і людини) у порівняльному аспекті. При цьому всі поведінкові акти згруповано на ті, що пов'язані із живленням та та пов'язані з репродукцією. Акцентується на чіткій залежності між поведінкою і психікою тварин та розвитком їх нервової системи. Чимало уваги приділено прикладам інстинктивних реакцій. Описуються також приклади наявності у тварин агресії та альтруїзму, пам'яті та інсайту, впізнавання самого себе у дзеркалі, специфічної символічної «мови» тощо. Посібник може бути корисним для студентів, аспірантів і викладачів кафедр біологічного профілю, зоологів, антропологів, зоотехніків, ветеринарних лікарів, мисливствознавців, а також психологів.

ББК 88.2

ISBN 978-617-7320-41-7

© Ільєнко М.М., Савелюк Н.М., 2016
© «Видавництво Ліра-К», 2016

ЗМІСТ

I. Предмет, методи, міждисциплінарні зв'язки, стисла історія становлення зоопсихології та порівняльної психології	3
1.1. Предмет, методи та завдання.....	3
1.2. Короткий історичний нарис розвитку науки	8
II. Етапи розвитку психізму	16
2.1. Психіка та розвиток нервової системи.....	16
2.2. Основні типи та механізми поведінки тварин і людини	20
III. Харчова поведінка	32
3.1. Пошуки та добування їжі	32
3.2. Заготівля їжі.....	36
3.3. Міграції тварин	37
3.4. Маніпулювання при пошуку, заготівлі та поїданні їжі.....	41
3.5. Використання, удосконалення та виготовлення знарядь тваринами для добування їжі	44
3.6. Дослідницька поведінка	47
3.7. Самозахист та агресія	49
IV. Репродуктивна поведінка	59
4.1. Залицання: шлюбні ритуали	59
4.2. Будівельна діяльність.....	67
4.3. Піклування за нащадків.....	73
4.4. Виховування малят	79
V. Територіальна поведінка, популяції та соціальна ієрархія	82
5.1. Територіальна поведінка	82
5.2. Популяції та угруповання тварин	84
5.3. Альтруїзм (взаємодопомога)	96
VI. Деякі загальні питання порівняльної психології	104
6.1. Розвиток психічної активності в ранньому постнатальному онтогенезі	104
6.2. Порівняльна психологія та еволюційна теорія.....	109
6.3. Порівняльні аспекти ігрової діяльності	113

VII. Пам'ять та навчіння	127
7.1. Загальне поняття про пам'ять та навчіння.....	127
7.2. Форми навчіння.....	129
7.3. Філогенетична та генетична пам'ять	136
VIII. Мислення людини та «розумна» діяльність тварин	141
8.1. Загальна характеристика особливостей мислення та інтелекту тварин.....	141
8.2. Мислення людини і розумна діяльність тварин	142
IX. «Мова» тварин і мова людини	157
9.1. Мова як сигнальна система	157
9.2. Особливості форм комунікації та здатності до символізації високоорганізованих тварин.....	160
9.3. Навчання мовам-посередникам інших тварин	172
X. Проблема походження свідомості	176
10.1. Загальні питання антропогенезу	176
10.2. Предметна діяльність мавп	180
10.3. Знаряддя тварин і знаряддя праці людини.....	182
10.4. Мовні передумови свідомості.....	184
Заключення	191
Список використаної літератури	193
Орієнтовні теми семінарських занять	196
Тами та зміст лабораторних робіт	196
Короткий словник	197